

A/HRC/WGAD/2023/66 - Düzenlenmemiş Ön Sürüm

İnsan Hakları Konseyi

Keyfi Tutuklamalar Çalışma Grubu

Cihangir Çenteli (Türkiye) hakkında 66/2023 sayılı Görüş

1. Keyfi Tutuklamalar Çalışma Grubu, İnsan Hakları Komisyonu'nun 1991/42 sayılı kararıyla kurulmuştur. Komisyon 1997/50 sayılı kararında Çalışma Grubunun yetkisini genişletmiş ve netleştirmiştir. Genel Kurul'un 60/251 sayılı kararı ve İnsan Hakları Konseyi'nin 1/102 sayılı kararı uyarınca Konsey, Komisyon'un yetkisini üstlenmiştir. Konsey son olarak 51/8 sayılı kararıyla Çalışma Grubunun görev süresini üç yıllık bir dönem için uzatmıştır.

2. Çalışma yöntemlerine¹ uygun olarak, Çalışma Grubu 31 Temmuz 2023 tarihinde Türkiye Hükümeti'ne Cihangir Çenteli ile ilgili bir bildirim iletmiştir. Hükümet bu başvuruya yanıt vermemiştir. Türkiye Devleti, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye taraftır.

3. Çalışma Grubu, aşağıdaki durumlarda özgürlükten mahrum bırakmanın keyfi olduğunu düşünmektedir:

(a) Özgürlükten mahrum bırakmayı haklı gösterecek herhangi bir yasal dayanağa başvurmanın açıkça imkânsız olduğu durumlarda (bir kişinin cezasının tamamlanmasından sonra veya kendisi için geçerli bir af yasasına rağmen gözaltında tutulması gibi) (kategori I);

¹ A/HRC/36/38.

(b) Özgürlükten yoksun bırakma, Evrensel Beyanname'nin 7, 13, 14, 18, 19, 20 ve 21. maddelerinde güvence altına alınan hak veya özgürlüklerin kullanılmasından kaynaklanıyorsa İnsan Hakları ve taraf Devletler açısından Sözleşme'nin 12, 18, 19, 21, 22, 25, 26 ve 27. maddeleri (kategori II);

(c) İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ve ilgili Devletler tarafından kabul edilen ilgili uluslararası belgelerde yer alan adil yargılanma hakkına ilişkin uluslararası normlara tamamen veya kısmen uyulmaması, özgürlükten mahrumiyete keyfi bir nitelik kazandıracak kadar ağır olduğunda (kategori III);

(d) Sığınmacılar, göçmenler veya mülteciler, idari veya adli inceleme ya da çözüm imkânı olmaksızın uzun süreli idari gözetime tabi tutulduklarında (kategori IV);

(e) Özgürlükten yoksun bırakma, doğum, ulusal, etnik veya sosyal köken, dil, din, ekonomik durum, siyasi veya diğer görüşler, cinsiyet, cinsel yönelim, engellilik veya diğer herhangi bir statüye dayalı ayrımcılık temelinde, insanların eşitliğini göz ardı etmeyi amaçlayan veya bu sonucu doğurabilecek bir uluslararası hukuk ihlali oluşturduğunda (kategori V).

Başvurular

Kaynaktan alınan bilgi

(i) Genel durum

4. Cihangir Çenteli, 15 Temmuz 1985 doğumlu bir Türk vatandaşıdır. Çenteli daimi olarak Hatay'ın Antakya ilçesinde ikamet etmektedir. Çenteli, Hava Kuvvetleri'nde askeri pilot ve Harp Akademisinde kurmay subay olarak görev yapmıştır.

5. 28 Eylül 2016 tarihinde Sayın Çenteli görevinden ihraç edilmiştir. Komutanı tarafından, darbe girişiminin yaşandığı 15 Temmuz 2016 tarihinde nerede olduğunu ve neler yaptığını açıklamak üzere İstanbul'daki Harp Akademileri Komutanlığı'na çağırılmıştır.

(ii) Tutuklama ve gözaltı

6. 30 Eylül 2016 tarihinde Sayın Çenteli Harp Akademileri Komutanlığı'na gelmiştir. İki polis memuru tarafından derhal İstanbul Vatan Caddesi'nde bulunan emniyet müdürlüğüne götürülmüştür. Sayın Çenteli'ye herhangi bir arama emri veya kamu otoritesi tarafından alınmış başka bir karar sunulmamıştır.

7. Karakola vardığında, Çenteli avukatı olmadan sorgulanmıştır. Kaynak, sorgu tutanaklarının doğru olmadığını bildirmiştir: Sayın Çenteli bir polis memuru tarafından sorgulanmıştır, ancak tutanaklarda iki polis memuru tarafından sorgulandığı görülmektedir.

8. Çenteli'nin daha sonra İstanbul'un Zeytinburnu ilçesindeki başka bir polis merkezine nakledildiği bildirildi. Çenteli'nin ailesiyle iletişim kurmasına izin verilmedi. Bay Çenteli'nin ailesi polis tarafından gözaltına alındığı konusunda bilgilendirilmezken, iddiaya göre polis tarafından ailesine bilgi verildiği yönünde Bay Çenteli'ye yanlış bilgi verilmiştir. Bay Çenteli'nin ailesi dört gün boyunca polise Bay Çenteli hakkında sorular sormuştur.

9. Yakalanmasının akabinde hakim karşısına çıkıncaya kadar Çenteli 12 gün boyunca gözaltında tutulmuştur. Kaynak, olağanüstü hal döneminde bile hiç kimsenin 4 günden fazla gözaltında tutulamadığını belirtmektedir.

10. Çenteli'nin gözaltına alınmasından beş gün sonra ilk kez bir avukatla görüştüğü bildirildi. Avukat Baro tarafından atanmıştır. Sayın Çenteli ile avukat arasındaki görüşmenin 30 saniye sürdüğü, avukatın Sayın Çenteli'ye karşı önyargılı olduğu ve onun suçlu olduğunu varsaydığı bildirilmiştir. Sayın Çenteli'nin ifadesi kaydedilmeden önce avukatıyla konuşmasına bir polis memurunun gözetiminde izin verilmiştir.

11. Kaynak, Sayın Çenteli'nin birçok kez gözaltına alınma nedenleri ve kendisine yöneltilen suçlamalar hakkında bilgilendirilme talebinde bulunmasına rağmen, yetkililerin bu bilgileri kendisine açıklamadığını bildirmektedir.

12. Çenteli, 11 Ekim 2016 tarihinde ilk olarak nöbetçi sulh ceza hakimliğinde hakim karşısına çıkarıldı. Kaynağa göre, sulh ceza hakimlikleri, savcılık tarafından yapılan taleplerin tedbiren kabul veya reddine karar vermekle görevli nöbetçi mahkemelerdir. Darbe girişiminin ardından bu mahkemelerin, taleplerin içeriğini incelemeyen, savunmayı dinlemeden veya delilleri kontrol etmeden, önceden hazırlanmış kişi listelerine dayanarak karar verdiği bildiriliyor.

13. Davanın 11 Ekim 2016 tarihli duruşmasında, yine Baro tarafından atanan bir başka müdafî de hazır bulunmuştur. Ancak, ne avukat ne de Bay Çenteli kendisine yöneltilen suçlamalar hakkında bilgilendirilmedi ve avukatın dava dosyası hakkında hiçbir bilgisi yoktu. Duruşma sırasında hâkim Çenteli'ye herhangi bir soru sormamış ve Çenteli'ye kendisini açıklama fırsatı verilmemiştir. Ayrıca, hâkimin dava dosyasını incelemeyişi bildirilmiştir.

14. Kaynak, bu tür mahkemelerin yargı yetkisini sorgulamaktadır. Kaynak, Sayın Çenteli'nin anayasal düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs etmekle suçlandığını ve böyle bir suç için yetkili mahkemenin Ağır Ceza Mahkemesi olduğunu açıklamaktadır. Kaynağa göre, Sayın Çenteli savcı huzurunda ifade vermeden yetkisiz bir nöbetçi hakim tarafından tutuklanmıştır.

Düzenlenmemiş ön sürüm

A/HRC/WGAD/2023/66

15. Kaynak, mahkemenin Sayın Çenteli'nin tutuklu yargılanmasına karar verdiğini, ancak kendisine yönelik herhangi bir suçlama belirtilmediğini ve tutukluluk süresinin de belirlenmediğini bildirdi. Kaynağa göre, mahkemenin kararı önceden belirlenmiş gibi görünüyordu, çünkü o sırada Sayın Çenteli aleyhinde hiçbir delil yoktu ve bu nedenle gözaltına alınma kararı, onun zaten tutuklanacak kişiler listesinde olduğunun bir göstergesiydi.

16. Çenteli daha sonra Silivri L tipi kapalı cezaevine, şimdiki adıyla Marmara L tipi kapalı cezaevine nakledilmiştir. 20 Ekim 2016 tarihinde, ailesiyle ilk kez cam bir bariyerin arkasından telefonla görüşmesine izin verildi. 22 Kasım 2016 tarihinde Çenteli'nin Hava Kuvvetleri ile ilişkisi resmen kesilmiştir.

17. 13 Nisan 2017 tarihinde bay Çenteli'ye iddianamenin bir kısmı gönderilmiştir. Ancak belgede sadece darbe girişimi gecesi Sayın Çenteli'nin silahlı kuvvetlere ait bir binada görüldüğü belirtilmiştir. Daha fazla ayrıntı veya kanıt ortaya konmamıştır.

18. İç hukuka göre 30 günde bir yapılması gereken Sayın Çenteli'nin tutukluluk incelemelerinin, tutukluluk süresince sadece iki kez yapıldığı ve bazı inceleme taleplerinin dikkate alınmadığı bildirilmiştir. Sayın Çenteli, tutukluluğunun devamına ilişkin bazı kararlardan haberdar edilmemiş ve diğer bazı kararlar alındıktan ancak bir veya iki ay sonra haberdar edilmiştir.

19. Kaynak ayrıca, 30 Eylül 2016 tarihinde tutuklandığı günden 3 Temmuz 2017 tarihinde yapılan ilk duruşmaya kadar Sayın Çenteli'nin bir savcıyla hiçbir temasının olmadığına işaret etmektedir. İddianame savcısının daha önce de kişileri görmeden, ifadelerini almadan ya da sorgulamadan tutuklama talebiyle mahkemeye sevk ettiği bildirildi.

20. Dava 3 Temmuz 2017 tarihinde İstanbul 26. Ağır Ceza Mahkemesi'nde başladı. Ancak Çenteli'nin ne ifadesi ne de savunması mahkeme tarafından dinlenmedi ve Çenteli hala neyle suçlandığını bilmiyordu.

21. Kaynak, Bay Çenteli'nin duruşma öncesinde ve duruşma sırasında avukatıyla etkili bir şekilde iletişim kurmasına izin verilmediğini bildirmektedir. Türk Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre, bir şüpheli veya sanığın müdafii ile istediği zaman ve başkalarının konuşulanları duyamayacağı bir ortamda görüşebileceğini hatırlatır. Müdafii ile yapılan yazışmalar denetime tabi tutulamaz.

22. Ancak Çenteli'nin cezaevinde avukatıyla yaptığı görüşmelerin kısıtlandığı bildirildi. Görüşmeler sadece Salı günleri bir saat sürmüş ve ses ve görüntü sistemi ile kameraya kaydedilmiştir. Bu görüşmeler sırasında bir infaz koruma memuru da hazır bulunmuş ve yapılan her konuşmaya

tanıklık etmiştir. Sayın Çenteli'nin avukatı tarafından kendisine teslim edilmek üzere verilen davayla ilgili tüm belgeler cezaevi idaresi tarafından kontrol edilmiş ve bazıları cezaevi idaresi tarafından kaybedilmiştir. Kaynak, kovuşturma aşamasında avukat ziyaretlerinin mahkeme kararıyla kısıtlanabileceğini hatırlatıyor. Ancak, mahkeme ziyaretleri kısıtlamak için böyle bir karar vermemiştir. Bu nedenle kaynak, yetkililerin avukat-müvekkil mahremiyetini ihlal ettiği sonucuna varmaktadır.

23. Kaynak ayrıca, yargılama sırasında yetkililerin silahların eşitliği ilkesini de ihlal ettiğini belirtmektedir. Sayın Çenteli, 9 Ağustos 2017 tarihinde gerçekleşen duruşma sırasında iddianameye yanıt verebilmiştir. Ancak iddianamede yer alan delillere ulaşması ve bunları incelemesi engellenmiştir. Delillerin, kendisinin ve avukatının defalarca talep etmesine rağmen Sayın Çenteli'ye verilmeyen ses ve görüntü kayıtları olduğu söylenmiştir. Ne söz konusu görüntüleri ne de aleyhindeki kararın dayandırıldığı kapalı devre televizyon görüntülerini izleyebildi. Bu nedenle Sayın Çenteli, anayasal düzeni yıkmaya teşebbüs suçlamasına karşı savunmasını, suçlamanın yapıldığı gün, neden suçlandığını ve aleyhindeki delillerin neler olduğunu bilmeden sunmak zorunda kalmıştır. Sayın Çenteli'nin kendisine yöneltilen suçlamanın gerekçesini 18 Ağustos 2017'de savunmasını yaptıktan dokuz gün sonra öğrendiği bildirildi.

24. Sayın Çenteli'ye savunmasını sunması için çok kısıtlı bir süre verildiği bildirilmiştir. Tanıkları çapraz sorguya çekmek istemiş, ancak bu talebi hâkim tarafından herhangi bir gerekçe gösterilmeden reddedilmiştir.

25. 17 Ağustos 2018 tarihinde 26. Ağır Ceza Mahkemesi, Çenteli'yi Türk Ceza Kanunu'nun 309/1 maddesi uyarınca "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın öngördüğü düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs etmek" suçundan müebbet hapis cezasına çarptırmıştır.

26. 19 Aralık 2018 tarihinde Ağır Ceza Mahkemesi'nin kararına karşı istinaf başvurusunda bulunulmuştur. İtirazda, isnat edilen suçun unsurlarının oluşmadığı ve bu unsurların kararda gösterilmediği belirtilmiştir. İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 27. Ceza Dairesi, yukarıda belirtilen istinaf sebeplerini reddetmiştir. Bu karar 25 Kasım 2019 tarihinde temyiz edilmiştir.

27. 30 Haziran 2021 tarihinde, Yargıtay 16. Ceza Dairesi, kararın kanuna ve ilgili usullere uygun olduğu yönündeki standart ifadelerle kararı onamıştır. Kaynak, Yargıtay'ın gerekçesini belirtmeden yerel mahkeme kararını onadığını düşünmektedir.

28. Sayın Çenteli şu anda Silivri L Tipi Kapalı Cezaevinde cezasını infaz etmektedir. Sağlığını olumsuz yönde etkileyen sigara dumanıyla dolu bir ortamda tutulduğu bildirilmiştir.

(iii) Hukuksal değerlendirme

29. Kaynak, Sayın Çenteli'nin gözaltına alınması ve tutuklanarak özgürlüğünden mahrum bırakılmasının keyfi olduğunu ve I. ve III. kategorilere girdiğini belirtmektedir.

Kategori I

30. Kategori I ile ilgili olarak, kaynak, Bay Çenteli'nin, Sözleşme'nin 9 (3) ve (4) maddelerini ve Herhangi Bir Şekilde Tutulan veya Hapsedilen Bütün Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkeler Bütünü'nün 15. ilkesini ihlal ederek, tutukluluğunun yasallığına etkili bir şekilde itiraz etmesine izin verilmediğini belirtmektedir. Dolayısıyla, özgürlüğünden mahrum bırakılmasının ve tutukluluğunun yasal dayanağı bulunmamaktadır.

Kategori III

31. Kategori III ile ilgili olarak, kaynak, yetkililerin, Herhangi Bir Şekilde Tutuklu veya Hapiste Olan Tüm Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkeler Bütünü'nün 19. ilkesine ve Birleşmiş Milletler Mahpuslara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar'ın (Nelson Mandela Kuralları) 43, 58 ve 106. kurallarına aykırı olarak, Bay Çenteli'nin ailesi tarafından ziyaret edilme ve avukatıyla etkili bir şekilde iletişim kurma hakkını ihlal ettiğini belirtmektedir.

32. Kaynak, Sözleşme'nin 14 (3) (c) maddesi ve Herhangi Bir Şekilde Tutuklu veya Hapiste Olan Tüm Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkeler Bütünü'nün 38. ilkesi ihlal edilerek, Sayın Çenteli'nin gecikmeksizin yargılanma hakkının ihlal edildiğini savunmaktadır.

33. Kaynak ayrıca yetkililerin, Sözleşme'nin 14 (3), (b) ve (d) maddelerini ihlal ederek Sayın Çenteli'nin avukatla mahremiyet çerçevesinde iletişim kurma ve avukatın yardımından yararlanma hakkını ihlal ettiğini ileri sürmektedir.

34. Kaynak, yetkililerin Sayın Çenteli'nin adil ve aleni yargılanma hakkını ihlal ettiğini ve bu nedenle Sözleşme'nin 14 (1) ve (3) (e) maddelerinin yanı sıra İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 7. ve 10. maddelerini ihlal ettiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda, Sayın Çenteli'nin avukatının mahkeme başkanının bağımsız olmadığına dair endişelerini dile getirdiği kaydedilmiştir. Hâkim ayrıca, bay Çenteli'nin tanıkları çapraz sorgulama talebini reddetmiştir.

35. Son olarak, kaynak, yetkililerin, Sözleşme'nin 14 (5) maddesini ihlal ederek, Bay Çenteli'nin mahkumiyetini kanun yolunda inceletme hakkını ihlal ettiğini belirtmektedir.

Hükümetten Gelen Yanıt

36. 31 Temmuz 2023 tarihinde Çalışma Grubu, kaynağından gelen iddiaları olağan iletişim prosedürü kapsamında Hükümete iletmiştir. Çalışma Grubu, Hükümetten 29 Eylül 2023 tarihine kadar Sayın Çenteli'nin durumu hakkında ayrıntılı bilgi vermesini ve devam eden tutukluluğunu haklı kılan yasal hükümlerin yanı sıra, bu durumun ülkenin uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki yükümlülüklerine ve özellikle de Devlet tarafından onaylanan anlaşmalara uygunluğuna açıklık getirmesini talep etmiştir.

37. Çalışma Grubu, Hükümet'ten bu bildirimde bir yanıt alamamış olmaktan üzüntü duymaktadır. Hükümet, Çalışma Grubu'nun çalışma yöntemlerinin 16. paragrafında öngörüldüğü üzere, cevap için sürenin uzatılmasını talep etmemiştir.

Değerlendirme

38. Hükümet'ten bir yanıt gelmemesi üzerine Çalışma Grubu, çalışma usullerinin 15. paragrafına uygun olarak mevcut görüşünü bildirmeye karar vermiştir.

39. Çalışma Grubu, içtihadında delillerle ilgili meseleleri ele alma yöntemlerini belirlemiştir. Eğer kaynak, keyfi alıkoyma teşkil eden uluslararası hukukun ilk bakışta (prima facie) ihlal edildiğine dair bir iddia ortaya koymuşsa, iddiaları çürütmek istemesi halinde ispat yükünün Hükümete ait olduğu anlaşılmalıdır.² Mevcut davada Hükümet, kaynak tarafından ortaya konan ilk bakışta (prima facie) inandırıcı iddialara itiraz etmemeyi tercih etmiştir.

40. Bir ön mesele olarak, Çalışma Grubu, Sayın Çenteli'nin durumunun kısmen Türkiye tarafından Sözleşme kapsamında yapılan çekinceler (derogasyonlar) kapsamına girdiğini not etmektedir. Türkiye Hükümeti, 21 Temmuz 2016 tarihinde Genel Sekreter'e, kamu güvenliği ve düzenine yönelik ciddi tehlikelere karşılık olarak, Sözleşme'nin 4. maddesi anlamında ulusun yaşamına yönelik bir tehdit oluşturacak şekilde üç ay süreyle olağanüstü hal ilan ettiğini bildirmiştir.³

41. Çalışma Grubu, derogasyonlara ilişkin bildirimini kabul etmekle birlikte, görevini yerine getirirken, çalışma yöntemlerinin 7. paragrafı uyarınca, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde belirtilen ilgili uluslararası standartlara ve uluslararası teamül hukukuna atıfta bulunma yetkisine

² A/HRC/19/57, para. 68.

³ Depoziter bildirim C.N.580.2016.TREATIES-IV.4.

sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, mevcut davada, Sözleşme'nin 9. ve 14. maddeleri, Sayın Çenteli'nin iddia edilen keyfi tutukluluğu ile en çok ilgili olan hükümlerdir. İnsan Hakları Komitesi'nin de belirttiği gibi, 9. ve 14. maddelere istisna getiren taraf Devletler, bu istisnaların fiili durumun zorunluluklarının kesinlikle gerektirdiklerini aşmamasını sağlamalıdır.⁴ Çalışma Grubu, 19 Temmuz 2018 tarihinde olağanüstü halin kaldırılmasını ve ardından Türkiye tarafından derogasyonların iptal edilmesini memnuniyetle karşılamaktadır.

42. Kaynak, Sayın Çenteli'nin tutukluluğunun keyfi olduğunu ve I. ve III. kategorilere girdiğini ileri sürmüştür. Çalışma Grubu bunları sırasıyla incelemeye devam edecektir.

Kategori I

43. Kaynak, Çenteli'nin tutukluluğunun yasallığına etkili bir şekilde itiraz etmesine izin verilmediğini; hakkında herhangi bir gözaltı kararı olmaksızın yakalandığını ; hâkim karşısına 12 gün gözaltında tutulduktan sonra ancak çıkarıldığını; üzerine atılan suçlamaların kendisine açıklanmadığını ve avukatıyla gerektiği gibi görüşemediğini ileri sürmüştür. Hükümet, kendisine bu yönde bir fırsat sunulmasına rağmen, bu iddialara itiraz etmemeyi tercih etmiştir.

⁴ İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No. 29 (2001), para. 4. Ayrıca genel yorum No. 32 (2007), para. 6; genel yorum No. 6; genel yorum No. 34 (2011), para. 5; genel yorum No. 35 (2014), para. 65 ve 66; ve *Özçelik ve diğerleri/Türkiye* (CCPR/C/125/D/2980/2017), para. 8.8.

44. Çalışma Grubu, bir tutuklamanın yasal dayanaktan yoksun olması halinde kategori I kapsamında keyfi olarak değerlendirildiğini hatırlatır. Daha önce de belirtildiği gibi, bir özgürlükten mahrum bırakma vakasının yasal bir dayanağının olması için, tutuklamaya cevaz veren bir kanunun varlığı yeterli değildir. Yetkililer bu yasal dayanağı ortaya koymalı ve davanın koşullarına uygulamalıdır.⁵ Bu da esasen⁶ bir gözaltına alınma emri veya tutuklama kararı (veya eşdeğer bir belge) ile yapılır.⁷

Çalışma Grubu, Çenteli'nin, arama emri çıkarma fırsatının genellikle mevcut olmayacağı suçüstü bir durumda tutuklanmadığını belirtmektedir.

45. Buna ek olarak, her türlü gözaltı veya hapis, Herhangi Bir Şekilde Tutulan veya Hapsedilen Tüm Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkeler Bütünü'nün 4. ilkesi uyarınca, statüsü ve görev süresi, yetkinlik, tarafsızlık ve bağımsızlık konusunda mümkün olan en güçlü güvenceleri sağlayan bir yargı mercii veya yasalara göre başka bir makam tarafından emredilmeli veya bu makamın etkin denetimine tabi olmalıdır. Çalışma Grubu, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin 3. ve 9. maddeleri ile Sözleşme'nin 9 (1) maddesinin ihlal edilerek Sayın Çenteli'nin bu haktan mahrum bırakıldığını tespit etmiştir.

46. Ayrıca Çalışma Grubu, Sözleşme'nin 9 (2) maddesinin, gözaltına alınan herkesin sadece yakalanma nedenlerinden haberdar edilmesini değil, aynı

5 Suçüstü hallerinde, arama emri çıkarma fırsatı genellikle mevcut olmayacaktır.

6 İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No. 35 (2014), para. 23. Ayrıca görüşler No. 88/2017, para. 27; No. 3/2018, para. 43; ve No. 30/2018, para. 39. Ayrıca bkz. Arap İnsan Hakları Şartı'nın 14 (1)

7 İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No. 35 (2014), para. 27, ve görüş No. 30/2017, para. 58 ve 59.

zamanda kendisine yöneltilen suçlamalardan da derhal haberdar edilmesini gerektirdiğini hatırlatır. Suçlamalardan derhal haberdar edilme hakkı, cezai suçlamaların bildirilmesiyle ilgilidir ve İnsan Hakları Komitesi tarafından belirtildiği üzere, bu hak "*olağan cezai kovuşturmalarla bağlantılı olarak ve ayrıca askeri kovuşturmalar veya adli cezalandırmaya yönelik diğer özel rejimlerle bağlantılı olarak da geçerlidir*".⁸

47. Görünüşe göre Sayın Çenteli kendisine yöneltilen suçlamalar hakkında bilgilendirilmemiştir. Ancak 13 Nisan 2017'de, tutuklandıktan neredeyse bir yıl sonra, hakkındaki suçlamalarla ilgili daha fazla açıklama yapılmadan, darbe girişimi gecesini silahlı kuvvetlere ait binalardan birinde görüldüğünü öğrenmiştir. Çalışma Grubu, bunun Sözleşme'nin 9 (2) maddesinin ihlalini teşkil ettiği sonucuna varmıştır.

48. Çalışma Grubu ayrıca, tutuklu yargılamanın kural değil istisna olması ve mümkün olduğunca kısa bir süre için emredilmesi gerektiğinin uluslararası hukukun köklü bir normu olduğunu hatırlatır⁹. Sözleşme'nin 9 (3) maddesi, yargılanmayı bekleyen kişilerin tutuklanmasının genel bir kural olmayacağını, ancak salıverilmenin duruşmaya çıkma ve adli işlemlerin diğer herhangi bir aşamasında teminatlara tabi olabileceğini öngörmektedir. Buradan, özgürlüğün bir ilke, tutukluluğun ise adaletin yararına bir istisna olarak kabul edildiği sonucu çıkmaktadır. Mevcut davada, Çalışma Grubu, yukarıda belirtilen normlara aykırı olarak, Çenteli'nin 2018 yılında mahkûm edilmeden önce yaklaşık iki yıl boyunca

⁸ İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No, 35 (2014), para. 29.

⁹ Görüşler No. 28/2014, para. 43; No. 49/2014, para. 23; No. 1/2020, para. 53; ve No. 8/2020, para. 54. Ayrıca bkz. İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No. 35 (2014), para. 38; ve A/HRC/19/57, paragraflar 48-58.

tutuklu kaldığını, tutukluluğunun yasal olarak öngörülen hiçbir şekilde gözden geçirilmediğini ve alternatif önleyici tedbirlerin incelenmediğini gözlemlemektedir.

49. Sözleşme'nin 9 (3) maddesine göre, bir suç isnadıyla yakalanan veya gözaltına alınan herkes derhal bir hakim önüne çıkarılmalıdır. İnsan Hakları Komitesi'nin de belirttiği gibi, 48 saat, bir tutuklunun tutuklanmasının ardından derhal hakim önüne çıkarılması gerekliliğini yerine getirmek için normalde yeterlidir ve daha uzun bir gecikme kesinlikle istisnai olmalı ve koşullar doğrultusunda haklı olmalıdır¹⁰. Mevcut davada, Bay Çenteli gözaltına alınmasından 12 gün sonra adli bir makam önüne çıkarılmış ve Hükümet bu gecikmeyi ele almamıştır. Çalışma Grubu, böyle bir gecikmenin olağanüstü hal ve ilgili derogasyonlar ile haklı gösterilemeyeceğini ve bu nedenle yetkililerin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 9. maddesini ve Sözleşme'nin 9 (3) maddesini ihlal ettiğini düşünmektedir.

50. Ayrıca, Çalışma Grubu'nun sürekli olarak savunduğu üzere, gözaltına alınan herkes, Sözleşme'nin 9 (4) maddesinde öngörüldüğü üzere, gözaltına alınmasının yasallığına bir mahkeme önünde itiraz etme hakkına sahiptir. Çalışma Grubu, gözaltının yasallığına bir mahkeme önünde itiraz etme hakkının, demokratik bir toplumda yasallığı korumak için gerekli olan, bağımsız bir insan hakkı olduğunu hatırlatır.¹¹

¹⁰ İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No. 35 (2014), para. 33, ve CAT/C/GAB/CO/1,

¹¹ Özgürlüğünden Yoksun Birakılan Herkesin Bir Mahkeme Önünde Dava Açma Hakkına İlişkin Çözüm Yolları ve Usuller Hakkında Birleşmiş Milletler Temel İlke ve Esasları, paragraf. 2 ve 3.

51. Ayrıca, gözaltının yasallığına bir mahkeme önünde itiraz etme hakkının etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamak için, gözaltında tutulan kişilerin yakalandıkları andan itibaren kendi seçtikleri bir avukatın hukuki yardımına erişimleri bulunmalıdır. Mevcut davada, kaynak şu hususları ileri sürmektedir.

Sayın Çenteli'nin avukatıyla ilk kez görüşmesine, yakalanmasından sadece beş gün sonra izin verilmiş, görüşme 30 saniye sürmüş ve bir polis memurunun yanında gerçekleşmiştir. Çalışma Grubu, Hükümet'in bu iddiaları yalanlamadığını not etmektedir.

52. Bu koşullar altında, Çalışma Grubu, Bay Çenteli'nin gözaltına alındığı andan itibaren hukuki yardımdan mahrum bırakıldığı ve bu durumun, Sözleşme'nin 9 (4) maddesini ihlal ederek, gözaltına alınmasının yasallığına itiraz etme hakkını etkili bir şekilde kullanmasını ciddi şekilde olumsuz etkilediği sonucuna varmıştır.

53. Tüm bunları dikkate alan Çalışma Grubu, Çenteli'nin yakalanması ve tutuklanması sırasında yetkililerin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 9. maddesini, Sözleşme'nin 9. maddesini ve Her Türlü Tutuklama veya Hapis Cezası Altındaki Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkeler Bütünü'nün 11, 37 ve 38. ilkelerini ihlal ettiği kanaatindedir.

54. Çalışma Grubu, Çenteli'nin tutukluluğunun I. kategori kapsamında keyfi olduğu sonucuna varmıştır.

Kategori III

55. Kaynak, Sayın Çenteli'nin aleyhindeki delillere erişiminin ve bunları incelemesinin engellendiğini ileri sürmektedir. Kilit kanıtlar, yani kararın dayandırıldığı ses ve görüntü kayıtları kendisine verilmemiştir. Neyle suçlandığını ve aleyhindeki delillerin neler olduğunu bilmediği için savunmasını hazırlayacak zamanı olmamıştır. Görüşmeleri kısıtlandığı ve video ve ses kaydı alındığı için avukatıyla etkili bir iletişim kuramamıştır. Tanıkları çapraz sorgulama talebi hâkim tarafından gerekçe gösterilmeksizin reddedilmiştir. Hükümet bu iddiaları çürütme imkânına sahip olmasına rağmen bunu yapmamayı tercih etmiştir.

56. Çalışma Grubu, avukat-müvekkil gizliliğine saygının savunma haklarının önemli bir parçası olduğunu yineler. Hukuki istişareler yetkililerin görüş alanı içinde olabilir ancak duyma alanı içinde olamaz ve avukatla yapılan tüm iletişimler gizli kalmalıdır¹². Bir sanığın avukatıyla gözetim altında olmadan özel görüşmeler yapma hakkı, adil yargılamanın temel unsurlarından birini teşkil eder. Eğer bir avukat müvekkiliyle görüşemiyor ve mahremiyet içinde hukuksal taleplerini alamıyorsa, adli yardım önemli ölçüde amacından uzaklaşmış demektir. Bu bağlamda, İnsan Hakları Komitesi, avukatların müvekkilleriyle özel olarak görüşebilmeleri ve iletişimlerinin gizliliğine tam olarak saygı gösteren koşullarda iletişim kurabilmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, avukatlar, herhangi bir kısıtlama, etki, baskı veya herhangi bir çevreden gelen gereksiz müdahale

12 Mandela Kuralları Kural 61 (1); Herhangi Bir Şekilde Tutulan veya Hapsedilen Tüm Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkeler Bütünü, ilke 18; A/HRC/30/37, kılavuz 8.

olmaksızın, cezai bir suçla itham edilen kişilere tavsiyelerde bulunabilmelidir.¹³

57. Hükümet'ten herhangi bir açıklama gelmemesi nedeniyle Çalışma Grubu, Çenteli'nin, Sözleşme'nin 14 (3) (b) maddesinin yanı sıra Nelson Mandela Kuralları'nın 61 (1) sayılı kuralı ve Herhangi Bir Şekilde Tutulan veya Hapsedilen Tüm Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkeler Bütünü'nün 18 (3) sayılı ilkesini ihlal edecek şekilde etkili bir hukuki temsilden mahrum bırakıldığı sonucuna varmıştır.

58. Çalışma Grubu, kaynağın Çenteli'nin ailesiyle görüşülmediği yönündeki iddialarına Hükümet tarafından yanıt verilmediğini not etmektedir. Bu nedenle Çalışma Grubu, Herhangi Bir Şekilde Tutulan veya Hapsedilen Bütün Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkeler Bütünü'nün 19. ilkesinin ihlal edildiğini tespit etmektedir.

59. Çalışma Grubu, özgürlüğünden mahrum bırakılan her bireyin tutukluluğuyla ilgili materyallere erişim hakkı olduğunu hatırlatır. Delillere erişim hakkı mutlak olmamakla birlikte, delillere erişimi kısıtlamak için meşru nedenler olduğunu göstermek Hükümetin görevidir, ancak mevcut davada bunu yapmamayı tercih etmiştir. Prensip olarak, bir kişinin tutuklanması kararının merkezinde yer alan delillere erişim en başından itibaren sağlanmalıdır.¹⁴ Hükümet'in ne Çenteli'ye ne de avukatına dava materyallerine erişim izni verilmediği iddiasını çürütecek bir açıklama yapmaması nedeniyle ses ve görüntü kayıtlarının aleyhine delil olarak

13 İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No. 32 (2007), para. 34. 14Bkz. 78/2019 sayılı, 29/2020 sayılı, 67/2020 sayılı ve 77/2020 sayılı görüşler.

14 Bkz. 78/2019 sayılı, 29/2020 sayılı, 67/2020 sayılı ve 77/2020 sayılı görüşler.

kullanılması ve mahkemenin tanıkları sorgulama hakkını reddetmesi nedeniyle Çalışma Grubu, bu tür orantısız yargılamaların silahların eşitliği, yargılamanın adilliği ve mahkemenin yeterliliği, bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda şüphe uyandırdığı kanaatindedir. Bu nedenle, Çenteli'nin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 10 ve 11 (1) maddeleri ile Sözleşme'nin 14 (1) ve (3) (b) ve (e) maddeleri kapsamındaki haklarının da ihlal edildiğine karar vermiştir.

60. Son olarak, Çalışma Grubu, Çenteli'nin yaklaşık iki yıl tutuklu kaldığını not etmektedir. Çalışma Grubu, Sözleşme'nin 14 (3) (c) maddesinde belirtilen sanığın gecikmeksizin yargılanma hakkının, yalnızca kişilerin akıbetleri konusunda belirsizlik içinde kalmalarını önlemek ve yargılama süresince tutuklu kalmaları halinde, bu tür bir özgürlükten yoksun bırakmanın belirli davanın koşullarında gerekli olandan daha uzun sürmemesini sağlamak için değil, aynı zamanda adaletin tecellisine hizmet etmek için de tasarlandığını hatırlatır. Uzun süreli gecikme göz önüne alındığında, mahkemeler tutukluluğa alternatifleri yeniden gözden geçirmelidir.¹⁵ Mevcut davada, Çalışma Grubu'na bu gecikmeyi haklı çıkaracak hiçbir gerekçe sunulmamıştır. Bu nedenle, Sözleşme'nin 14 (3) (c) maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

61. Tüm bunları dikkate alan Çalışma Grubu, Çenteli'nin tutukluluğunun İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 10. ve 11. maddeleri ile Sözleşme'nin 14. maddesini ihlal ettiği, keyfi olduğu ve III. kategoriye girdiği sonucuna varmıştır. Bu bulgu, yukarıda tartışılan derogasyon ile değiştirilmemiştir.

15 İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No. 35 (2014), para. 37.

Son Değerlendirmeler

62. Bay Çenteli'nin sağlığını etkileyecek şekilde sigara dumanıyla dolu bir ortamda tutulduğunun bildirildiğini kaydeden Çalışma Grubu, Sözleşme'nin 10. maddesi uyarınca Hükümet'e şu hususu hatırlatmak ister. Özgürlüğünden mahrum bırakılan herkese insani muamele ve insanın doğuştan sahip olduğu onura saygı gösterilmesi gerektiğini ve tıbbi yardımın reddedilmesinin Nelson Mandela Kuralları'nın 18, 22, 24, 25, 27, 30 ve 42. kurallarının ve Herhangi Bir Şekilde Tutuklu veya Hapiste Olan Tüm Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkeler Bütünü'nün 24. ilkesinin ihlalini teşkil ettiğini belirtmiştir.

63. Geçtiğimiz üç yıl boyunca Çalışma Grubu, Türkiye'de keyfi gözaltılarla ilgili olarak kendisine sunulan davaların sayısında önemli bir artış olduğunu kaydetmiştir. Çalışma Grubu, tüm bu vakaların izlediği modelden ciddi endişe duymakta ve belirli koşullar altında, uluslararası hukukun temel kurallarını ihlal eden yaygın veya sistematik hapsedme veya diğer ciddi özgürlükten mahrum bırakma uygulamalarının insanlığa karşı suç teşkil edebileceğini hatırlatmaktadır.¹⁶

64. Çalışma Grubu, Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirme fırsatını memnuniyetle karşılayacaktır. Çalışma Grubu, Ekim 2006'daki son ziyaretinden bu yana önemli bir süre geçtiğini göz önünde bulundurarak ve Hükümetin tüm özel prosedürlere yaptığı daimî daveti dikkate alarak, çalışma yöntemlerine uygun olarak yeni bir ziyaret gerçekleştirmenin uygun bir zaman olduğunu düşünmektedir.

¹⁶ Bkz. örneğin, görüş No. 47/2012, para. 22.

Nihai Karar

65. Yukarıda belirtilenler ışığında, Çalışma Grubu aşağıdaki görüşe varmıştır:

Cihangir Çenteli'nin özgürlüğünden mahrum bırakılması, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 3, 9, 10 ve 11. maddeleri ile Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 9 ve 14. maddelerine aykırı olup keyfidir ve I. ve III. kategorilere girmektedir.

66. Çalışma Grubu, Türkiye Hükümeti'nden Sayın Çenteli'nin durumunun gecikmeksizin düzeltilmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'de belirtilenler de dahil olmak üzere ilgili uluslararası normlara uygun hale getirilmesi için gerekli adımları atmasını talep etmektedir.

67. Çalışma Grubu, davanın tüm koşulları göz önünde bulundurulduğunda, uygun çözüm yolunun Sayın Çenteli'nin derhal serbest bırakılması ve kendisine uluslararası hukuka uygun olarak tazminat ve diğer tazminatlar konusunda icra edilebilir bir hak tanınması olacağı kanaatindedir.

68. Çalışma Grubu, Hükümeti, Sayın Çenteli'nin keyfi olarak özgürlüğünden mahrum bırakılmasını çevreleyen koşulların tam ve bağımsız bir şekilde soruşturulmasını sağlamaya ve haklarının ihlal edilmesinden sorumlu olanlara karşı uygun önlemleri almaya çağırmaktadır.

69. Çalışma Grubu, Hükümetten bu görüşü mümkün olan tüm araçlarla ve mümkün olduğunca geniş bir şekilde yaymasını talep eder.

Takip prosedürü

70. Çalışma usullerinin 20. paragrafı uyarınca, Çalışma Grubu, kaynaktan ve Hükümetten, bu görüşte yapılan tavsiyelerin takibinde alınan önlemler hakkında, aşağıdakiler de dahil olmak üzere, kendisine bilgi vermesini talep eder:

(a) Sayın Çenteli'nin serbest bırakılıp bırakılmadığı ve serbest bırakıldıysa hangi tarihte serbest bırakıldığı;

(b) Kendisine tazminat veya diğer telafilerin yapılıp yapılmadığı;

(c) Sayın Çenteli'nin haklarının ihlaline ilişkin bir soruşturma yürütülüp yürütülmediği ve yürütüldüyse soruşturmanın sonucu;

(d) Türkiye'nin yasalarını ve uygulamalarını mevcut görüş doğrultusunda uluslararası yükümlülükleriyle uyumlu hale getirmek için herhangi bir mevzuat değişikliği veya uygulama değişikliği yapılıp yapılmadığı;

(e) Mevcut görüşün uygulanması için başka herhangi bir işlem yapılıp yapılmadığı.

71. Hükümet, bu görüşte yer alan tavsiyelerin uygulanmasında karşılaşmış olabileceği güçlükler ve örneğin Çalışma Grubu'nun ziyareti yoluyla daha fazla teknik yardım gerekip gerekmediği konusunda Çalışma Grubu'nu bilgilendirmeye davet edilmektedir.

72. Çalışma Grubu, kaynaktan ve Hükümetten yukarıda belirtilen bilgileri işbu görüşün iletildiği tarihten itibaren altı ay içinde sağlamalarını talep eder. Bununla birlikte, Çalışma Grubu, davayla ilgili yeni kaygıların dikkatine sunulması halinde, görüşün takibinde kendi eylemini gerçekleştirme hakkını saklı tutar. Bu tür bir eylem, Çalışma Grubu'nun İnsan Hakları

Komitesi'ni tavsiyelerinin uygulanmasında kaydedilen ilerleme ve herhangi bir eylemde bulunulmaması konusunda bilgilendirmesini sağlayacaktır.

73. Çalışma Grubu, İnsan Hakları Komitesi'nin tüm devletleri Çalışma Grubu ile iş birliği yapmaya teşvik ettiğini ve görüşlerini dikkate almalarını ve gerektiğinde keyfi olarak özgürlüklerinden mahrum bırakılan kişilerin durumunu düzeltmek için uygun adımları atmalarını ve attıkları adımlar hakkında Çalışma Grubu'nu bilgilendirmelerini talep ettiğini hatırlatır.¹⁷

[14 Kasım 2023 tarihinde kabul edilmiştir]

17 İnsan Hakları Konseyi kararı 51/8, para. 6 ve 9.